

HÚSVÉT ÉS AZ EVOLÚCIÓ

„Képtelen vagyok hinni bármiféle üdvösségben, ha tudom, hogy az ember teljesen meghal — írja levelében egy fizikus. Aztán így folytatja:” ...megyünk-megyünk egyre előbbre, igyekszünk szórakozások és álarcok mögé bújni, hogy ne lássuk, ami közeleg. Szerelem, munka, család, vállalkozások... megannyi kendő csupán a halálraitélt szemén”; márpedig „mindnyájan halálra vagyunk ítélté.” A levél sorai sejtetik azt a föltételezést, hogy az emberiség talán hosszabb időre is életképes még. De ez nem oldja meg a problémát. „A világnak nincsen üdvössége az egyén üdvössége nélkül.” A levél írója tisztelettel és elismeréssel szól a keresztényekről, akik hinni tudnak Húsvét misztériumában: „Valaki legyőzte a halált, Jézus föltámadt”. Feltámadása a keresztény remény alapja. A levél így folytatódik: „Milyen csodálatos volna, ha sikerülne bizonyítani a végleges életet — a nem keresztények számára is!”¹

Teilhard de Chardin nagyszabású vállalkozása épp erre irányul: írásában világviziója alapján megpróbálja megsejtetni a hívő emberekkel és a tájékozódókkal, mit jelent voltaképpen Húsvét* titka az Evolúció szempontjából. Gondolatai mintha válaszolni akarnának azokra a kérdésekre, melyek a fentebb idézett levél soraiból kiolvashatók.² Egyúttal pedig termékeny reflexiót indítanak meg bennünk, amikor ezzel a nagy jelentőségű kérdéssel foglalkozunk. Mert nem kétséges, hogy a keresztény hit mai értelmezése szerint Húsvét titkának lényeges köze van az Evolúcióhoz.

A félreértett Húsvét. Miért bizonyul mégis a húsvéti esemény sok keresztény számára olyan megfoghatatlannak? Miért hárul a húsvéti katekézissel olyan nehéz feladat a hitoktatóra?³ Miért hangzanak a húsvéti üzenet szavai gyakran úgy, mintha puszta kiáltó szavak lennének? Miért fogadja az örömhirt értetlenül annyi ember, akinek pedig meg kellene éreznie, hogy itt végső sorsáról van szó?

A hiba nem a Szentírásban van. Erdemes volna egyszer beható lélektani elemzésnek alávetni a húsvéti eseménnyel foglalkozó mondatokat, akár a kritikus szellem nagytölencsével is. A Szentírás nem vallana szégyent. Melyik nagy író tudná például hitelesebben ábrázolni azokat a Feltámadással való találkozásokat? Az apostolokat, akik meglepetésükben egyszerűen elfelejtenek köszönni Jézusnak, sőt visszaköszönni is... Vagy Magdolnát, akinek — éppen csak felvillantott — viselkedés-reakciója ugyanolyan hiteles, mint megszólításának személyes melegsége („Mester” — mondták Jézusnak a férfiak; „Rabboni”, azaz „En Mesterem” — mondja Magdolna)⁴ — És ki tudná elfelejteni Pál apostol meggyőző szavait, melyeket egész életével és halálával támaszt alá: „Ha Krisztus nem támadt föl, hiábavaló a ti hitetek”;⁵ továbbá: „Halál, hol a te győzelmed? Halál, hol a te fullánkod?”⁶

Nem a Szentírásban van tehát a hiba, hanem bennünk. A mi erőtlen hermeneutikánkban, a szűkös látókörben, ahogyan Húsvét üzenetét értelmezzük. Teilhard világosan látja ezt: „Igen sokat bajlódunk azzal, hogy a Föltámadást hitvédelemre használható és pillanatnyi eseménynek tekintsük, mintha csupán valamiféle egyéni bosszúja volna Krisztusnak a sír ellen”.⁷ Még ma sem ritka az, hogy úgy állítjuk be a föltámadást, mint Jézus legnagyobb csodatettét. Hány olyan keresztény akad, aki a húsvéti esemény megítélésénél a maga kicsinyes gondolkodásának foglya marad (s ebben talán az igehirdetés sem egészen hibátlan). Észreveszi, hogy amit Jézus megjövendölt teste templomának fölépítéséről, az a Szentírás szerint meg is történt a harmadik napon.⁸ Jézus tényleg nem mondott valótlan. Ezzel rendben is van a dolog. Sőt olyan keresztény is akad, aki — megint csak a maga kicsinyes pszichológiáját kivéve — valamiféle „csakazértis” gesztusnak fogja föl a történeteket. Szinte hiányolja a Szentírásból azokat a szavakat, melyeket ő adna Jézus ajkára az éltélőivel való drámai szembesítés során: „Íme, ti keresztire feszítettetek engem, és én mégis élek! Itt

*A szimbolikus kiemelés érdekében nagy kezdőbetűvel.

vagyok. Nézzetek meg jól, és reszkesetek! Ugye mégis nekem volt igazam?!” Krisztus pedig nem méltatta arra ellenségeit, hogy megjelenjenek nekik. Apostolainak sem támad szigorú szavakkal (holott elhurcolásakor nem viselkedtek valami bátran). Ezt mondja nekik: „En vagyok. Ne féljetek!”⁹

Az említett szűkös szemléletmód nem engedi kibontakozni előtünk Húsvét igazi jelentőségét. „Pedig a föltámadás egészen más valami, és sokkal több ennél”¹⁰ — figyelmeztet Teilhard. S megállapítása ma is időszerű, amikor túl sokat foglalkozunk azzal a problémával, mennyiben mondható történelmi eseménynek a feltámadt Krisztus megjelenése, ha egyszer ő túl van a tér és idő dimenzióin.

Mi az tehát, amire a húsvéti üzenet mai értelmezésének elsősorban kell irányulnia, ha valóban meg akar felelni a korszerű hermeneutika igényeinek? Az, amit Teilhard a maga terminológiájával így fejez ki: „Krisztus feltámadása világrendítő esemény: azt jelzi, hogy Krisztus végleg kezébe vette azt a hatalmat, hogy egyetemes Középpontként hasson”.¹¹ Gál Ferenc így mondja el ugyanezt: Krisztus feltámadásával „a világegyetem mély dimenzióiban minden más hatalmat felülmúló tényező lett”.¹² Krisztus tehát átvette az Evolúció irányítását, és az átszellemült lét első hírnöke lett egyben. Szokatlanul tűnő mai hasonlattal azt mondhatjuk: mintegy bemutatót tartott az eszkatologikus jövőből, amely hitünk szerint az emberi fejlődés befejező korszaka lesz. — Egy bemutató mindig érdeklődést kelt az emberekben, még akkor is, ha csupán a következő év ruhadivatjáról van szó. Mennyivel izgalmasabb volna ennél, ha a nagy nyilvánosság előtt megrendeznék például a jövő emberének bemutatását, aki a Kozmosz más tájairól jött, olyan technikai kultúra képviselőjében, amely több évszázaddal a miénk előtt jár. — A feltámadt Krisztus a legtávolabbi jövő, a végső beteljesülés eszkatologikus hírnökeként jelent meg az apostoloknak. Annak számára, aki ma hisz benne, megjelenése futurológiai szenzáció. Figyelemre méltó, ahogyan Jézus lényében a szellem teljesen uralkodik a testen (Szent Pál „szellemi testnek”¹³ mondja), s ahogy a legtermészetesebben áthatol a zárt ajtókon (a megdicsőült test tulajdonsága ez). S ha mindehhez hozzávesszük, hogy a titokban mi is érdekelték vagyunk, akkor végképp nem értjük az emberi közönyt. A hívő ember nem maradhat érdektelen, ha bizalmát valóban Krisztusba helyezi. Az örömhír vivője pedig meg kell értse korunk sajátos helyzetét, amelyben különös jelentőséget nyer Húsvét és az Evolúció kapcsolata.

Az Evolúció három korszaka és a befejezés előjelei. Chestertonnak van egy érdekes elképzelése *A kereszténység paradoxonaiban*, amikor érzékeltetni próbálja Földünk rejtett szabálytalanságait. Kérdése ez: mit észlelne egy „holdbéli matematikus”, aki szakszerűen és kívülállóként vizsgálná földgolyóinkat s annak lényeit? Milyen rejtett szabálytalanságokat venne észre, kezdve az enyhén elliptikus pályával és a Föld behorpadt sarkaival, egészen a szív baloldali elhelyezkedéséig? — Számunkra más kérdések vannak fenntartva. De azért mi is fölvehetnénk képzeletben egy „holdbéli megfigyelőt”, hogy Földünkön az Evolúciót ellenőrizze. Föltevésünk szerint „mindössze” néhány milliárd évvel kellene rendelkeznie, és persze megfelelő technikai eszközökkel (például egy óriási hatóképességű távcsővel). Az asztronauták színes fotói — éppen holdközépből — bizonyos értelemben ebből adnak izelítőt. Előnyük az, hogy összefüggő képet közölnek Földünk felszínéről.

A feltételezett „holdbéli megfigyelő” mindenekelőtt megfelelően tudományos fogalmat alkotna magának Földünk állapotáról, mielőtt megjelenik rajta az élet. Aztán észlelné azt az egyre nagyobb változást, mely az élet megjelenésével és elterjedésével lassan átalakítja a Föld színét (gondoljunk csak a geológiai óskor flórájára, növényvilágára). Valami olyan arányú változás lenne észlelhető, amit kissé merész szavakkal a „biológia húsvétjának” lehetne nevezni. Az élet ugyanis nem csupán „ráépül” az anyagra, nem is pusztán „beköltözik” abba. Lényegesen többről van szó. Az élet megjelenésével az anyag „élő anyaggá” lesz. Föl-emelkedik egy magasabb létrendbe, sajátos természettel és törvényekkel. Az anyag tehát — bizonyos értelemben — „megdicsőül” az élőlényekben. Az élet a szó szoros értelmében asszimilálja az anyagban rejlő energiákat. Mint Teilhard kifejtette, az élő szervezet a fejlődés során egyre komplexebbé válik, vagyis egyre bonyolultabb és összetettebb lesz; ugyanakkor mégis egységesebb és bensőségesebb, mint a szervetlen anyag. Másképpen kifejezve: az anyag átlényegül

az élet által. Ugyanakkor ez a „biológiai hűsvét” előképévé válik a valóságosnak. Az elvetett mag a földre kerül, „megnal”, hogy aztán a megfelelő feltételek mellett „föltámadjon”; tehát, hogy kizsendüljön a földből, és kibontakoztassa a szeretlen anyaghoz képest „megdicsőült” létformáját. Nem véletlen, hogy Jézus maga is hivatkozik erre.¹⁴ Ami pedig az életre kelő magok óriási arányú elszaporodását illeti, az ismét szentírási asszociációt kelt, mert ezáltal „megújul a föld színe”.¹⁵ Mindezt az említett „holdbéli megfigyelő” jól észlelhetné és megfelelő képekben rögzíthetné.

A anyag tehát magasabb létformába szerveződik az élet által. A „geoszféra” — ahogy Teilhard megfogalmazta — fölváltja a „bioszféra” mint az Evolúció magasabb foka. Az ember megjelenésével viszont a szellem kezd kibontakozni a fejlődésben, hogy létrejöhön a Kosmosban az értelmes lények szférája („nooszféra”). Az Evolúció folytatódik az emberben a fokozódó tudatosulással, humanizálódással és személyesüléssel (perszonalizáció). A szellemiség pedig úgy kezdi átjárni az anyagot és a biológikumot az emberben (és az ember környezetében), hogy a feltételezett „holdbéli megfigyelőnek” újabb és egyre meglepőbb jelenségeket szolgáltat (a természet tudatos átalakítása). A szellem asszimiláló tendenciája új korszakot ígér az emberiségnek: az átszellemült lét korszakát. A legmeglepőbb a dologban az, hogy ennek a remélt korszaknak megvannak a jelenben is a sajátos előjelei, mind a természetes, mind a természetfölötti megnyilatkozásokban. Különleges és kivételes jelek ezek, mégis hatásosan mutatnak előre. Ide tartozik a szellem minden győzelme a biológiai igények fölött, ha ideiglenes formában is: a tudományban, művészetben, erkölcsben, vallásban vagy más kulturális ág képviselőinél.

Miféle előjelek ezek, amelyek — értelmezésünk szerint — a végső beteljesülés „szellemi korszakára” utalnak? Lényegében minden emberi megnyilvánulás, amely fölébe emelkedik az anyagot átlényegítő és fölemelő biológiai létforma igényeinek. Mindaz, ami bennünk és körülöttünk a szellem magasabb igényeinek és törvényeinek engedelmeskedik. Jellemző például egy tudós — olykor elkesztő — aszkézise a tudományos igazság kutatásában. Jellemző a buddhista szerzetes elmékedésének egyre emelkedő lépcsőzete, melynek során fokozatosan emelkedik a biológiai igények fölé. Jellemző a művészetben Balzac hihetetlen biológiai önmegtagadása az alkotás rettenetes szellemi lendületében. Heteken keresztül alig eszik és alig alszik (kb. három hét alatt megír egy regényt!). A különleges előjelek között, a szentekkel kapcsolatban — bár életszentségük lényege nem ez — érdemes megemlíteni Kortonai Margitot, Sziennai Katalint és a közelmúltból Neumann Terézt. Ők hosszabb időn keresztül nem vettek magukhoz más táplálékot, mint a Szentostyát az áldozásban. Sziennai Katalin „így élt éveken át, haláláig... Gyóntatóatyja megdöbben, hogy ez fizikai károsodással jár rá nézve, és kényszerítette, hogy legalább valami csekélységet próbáljon magához venni. Vissza kellett vonnia parancsát.”¹⁶ A teológia ma is tanítja, hogy az Eukarisztia vétele az eszkatologikus befejezés „szellemi korszakának” előjeleit bontakoztatja ki a hívőben (különleges esetekben akár ilyen kivételes módon is). — Előjelnek tekinthetők bizonyos okkult jelenségek. Például az anyag eltűntetése a tér-idő dimenzió fölötti, magasabb létdimenzióba, és a visszahozása onnan.¹⁷ Ez képzetlenségnek tűnik, de a mikrovilágban egészen hasonló jelenségek figyelhetők meg. Az anyag — érzékelhető jellegében, tömeg-arcával — nincs folyamatosan az érzékelhető világban. Einstein és Rupp kísérletileg mutatják ki, hogy a fény elemi részecskéje, a foton csak úgy tud „átmenni” a fényrács szűk „ajtáján”, ha közben átalakul hullámmá (hullám-arc).¹⁸ A jelenség megdöbbenően hasonlít ahhoz, amikor a föltámadt Krisztus átmegy a zárt ajtókon.

Ezek az előjelek előre mutatnak, a transzcendencia irányába. Egyben pedig arra engednek következtetni, hogy az emberben olyan rejtett képességek vannak még, melyek csak különleges esetekben tapasztalhatók (pl. az okkult képességek). Az eszkatologikus jövőt, annak „szellemi korszakát” bizonyos értelemben úgy is fölfoghatjuk, mint az elrejtett képességek kibontakozásának létformáját. Az E. Bloch által értelmezett marxista reményben is hasonló vonások ismerhetők fel. Olyan módon értelmezhető ez, hogy ami jelen állapotunkban mint szellemi megnyilvánulás kivételes vagy természetfölötti, az a beteljesedésben egészen természetes lesz. Amint tehát az élet átjárja és átlényegíti az anyagot, úgy kell átjárnia és átlényegítenie, magához asszimilálnia a szellemnek az étellel áthatott anyagot. Gál Ferenc szavaival: „A feltámadt test egészen a szellem

kifejezője lesz, előnti a szellem ereje, szépsége, teljessége".¹⁹ A futurologiát a teológia már régtől alkalmazza, de ez számára nem a „jövő század” kutatása, hanem a legvégső dolgok elővételezésének kinyilatkoztatáson alapuló tudománya.

Krisztus és az Evolúció. Jelen állapotunkban szellemünk a technika segítségével küzd az anyagi lét megkötöttségeivel (pl. gyors helyváltoztatás, magasba emelkedés stb.). A biológikumba pedig úgy beleágyazódtunk, hogy sokan ki sem látnak onnan. A teilhard-i „nooszféra” a tudat megjelenését és fejlődését jelzi, de ez mit sem változtat azon, hogy a jövő „szellemi korszaka” csak sejteésekben és előjelekben ad hírt magáról. Aki tévesen ítéli meg jelen helyzetét és úgy véli, hogy szelleme uralkodik fiziológiai adottságain, az ráfizet. A nagy szellemek magas feszültsége gyakran idéz elő rövidzárlatot, mint Balzacnál vagy korai agyvérzést, mint Schütz Antalnál. Fiziológiai korlátainkat kénytelenek vagyunk tudomásul venni. De épp ezek a korlátokba való beleütközések irányítják figyelmünket a jövő felé. Vajon mindig így lesz ez? A tudomány és a művészi képzelet egyre többet foglalkozik a várható jövő esélyeivel. Meddig jutunk hát?

Az emberi jövő latolgatása tisztán immanens szemszögből is eljut bizonyos felismerésekre. Valamilyen reményt próbál megalapozni. Reménykedünk az emberiség további kibontakozásában, abban például, amit a „kefalizáció” tudományos műszava jelez, hogy agyunk tovább nő, eszesebbek leszünk, jobban alkalmazni tudjuk majd a manipulációkat az emberen, eljutva esetleg akár az agyátültetésig is. De vajon agyunkkal együtt nő-e majd a szívünk is (jelképes értelemben)? Kozmikussá növekedésünkben nem fog-e gonoszságunk is kozmikus arányokat ölteni? Vajon véletlen-e, hogy a jövőre vonatkozó elképzelésekben a „világok harca” is fölrémlik előttünk? A kefalizáció nem jelenti az ember megváltását. A hüperintelligencia még nem azonos az üdvösséggel. A pokol anyagainak nem az értelmével van baj. Tanúi voltunk már a történelemben nemegyszer, hogy a túlfellett értelem még nem feltétlenül mentes a rombolás örületétől.

Az a remény, amely Krisztus feltámadásával nyílik meg, hatalmasabb és nagyszerűbb minden olyan várákozásnál, amely csak a póre emberi értelemre és kozmikus kalandvagyra alapozódik. Ez a remény az ember belső megváltásán alapul, amelyben az igazság együtt növekedik a szeretettel. Ebben a reményben olyan kozmikus-eszkatologikus jövő nyílik meg előttünk, amely nem pusztán az emberiség egyetemes sorsát, hanem az egén személyes megmaradását és beteljesülését ígéri, s a teremtés végső harmóniáját helyezi kilátásba, ami után a természet is sóhajtozik. Mindez nem épülhet a biológiára, csak a szellemre, amely azonban nem az anyag és nem a biológikum ellenére hivatott megvalósulni, hanem — és ez nagyon figyelemreméltó — a két alaprétég föl-emelésével és átlényegítésével. Teilhard jól látja ennek lényegét: „Ha majd mindenütt a végső harmónia fog uralkodni, amelyben megszűnnek összeütközések és ellentétek, kiegyenlítődnék a szerencsétlen lecsúszások s felszabadulnak a tilalmak, mindenüvé fény világít, — akkor majd sem szenvedés, sem sötétség nem fogja eltorzítani az újszülött Kozmoszt... a Világ gonosz fele teljesen el fog tűnni a Föld színéről. Másik része pedig virágba szökken, mert a Szellem fogja felszívni az Anyagot”.²⁰

Ennek a hatalmas és mindeneget átjáró reménynek alapja a feltámadt Krisztus, akiben és aki által az Evolúció a beteljesülés felé veszi irányát. Viszszater az Atyához, hogy végleg megszűnjék a teremtésnek bűn által okozott zűrzavara. — Itt arra kell gondolnunk, hogy a korszerű hermeneutika, a mai teológiai értelmezés mennyire megnyitja szemünket. Olyan szempontokat is észre-vevünk, melyekre a régi teológia jószerével még föl sem figyelhetett. Észre-vevesszük, hogy a Megtestesülés mennyire gyökeres beoltódást jelent az Evolúcióba. Krisztusban az Ige úgy szállt alá embervoltunk mélységeibe, hogy végigjárta az ontogenezis minden fokát, a fogantatástól kezdve. Bejárta tehát az embrionális állapot azon szakaszait, amelyek az egyetemes törzsfejlődés összefoglalásának tekinthetők. Ennek teológiai értelme most kezd derengeni előttünk. Krisztus ilyen mélységből emeli fel az Evolúciót, nem kívülről, hanem saját istenemberi lényében, hogy aztán Húsvét ragvóságában úgy mutassa föl előttünk, mint élő monstranciát, s vele eljövendő sorsunk reményét.

Micsoda íve ez az emberi kibontakozásnak! Mekkora távlat a koraembriónális állapottól a megdicsőült test víziójáig! Lehet-e ezek után megelégedni az-

zal, hogy a húsvéti eseményben Jézus egyik csodatettét látjuk, még ha a legnagyobbat is? Hiszen olyan csoda ez is, amely a magasabb létdimenzióban — törvény! Lehet-e továbbá beérni azzal, hogy a hagyományos apologetika érvelését hangoztatjuk, hivatkozva a jövődőlés beteljesülésére (mintha az emberi „beteljesülés” nem volna ennél sokkal hatalmasabb)? Vagy megelégedhetünk-e a feltámadás történetiségének finom distinkcióival? — Sokkal többről van itt szó. Húsvét a teremtés megújulása. Húsvét a fejlődés irányítúje. Húsvét az emberi jövő záloga és a világ reménye. Húsvét a végső beteljesülés „szellemi korszakának” elővételezése, az „örök tavasz” első fecskéje; olyanfajta megújulás kezdete, amilyent az első élő sejt hozott a Földre.

Létoptimizmus és létpesszimizmus. Korunkban lassan kirajzolódnak az emberi remény vagy reménytelenség érvonalai. A világ intelligenciája, a szellem emberei kezdenek ebben a tekintetben két pártra szakadni. Kialakul a létpesszimizmista és létoptimizmista tábora. Az utóbbi kategóriában — ami az Evolúcióba vetett reményt illeti — együtt vannak a keresztények és a marxisták. Mindkét világnézet képviselői hisznek az emberben és hisznek az emberi jövőben. A keresztény transzcendencia persze eszkatologikus jellegű. Elválaszthatatlan az Istenben való hittől és a feltámadt Krisztusba vetett reménytől.

Érdemes azonban szembenézni a létpesszimizmista gondolkodásával, hiszen táboruk mintha növekedőben volna. Egyetemes jellemzőjük az, hogy nem tudnak megszabadulni a totális megsemmisülés kísértésétől, amely szerintük az egyedi embert, az emberiséget, sőt az egész Kozmoszt fenyegeti. Teilhard tulajdonképpen maga is átélte ezt a nagy kísértést. „Arra kell talán gondolnunk, hogy a Világ szétesik és sziporkázás közben hal meg, akárcsak a rakéta az éjszakában?”²¹ — írja, s a kérdés érezhetően neki magának is szól. Tudatában van annak, hogy az energia-elértéktelenedés tétele az, amely a totális pusztulás képzeit ébreszti. „Amióta a fizika fölfedezte, hogy minden energia lefokozódik, mintha csökkenni éreznék magunk körül a Világ melegét.”²² Sokan fölteszik a kérdést: mi lesz akkor, ha a Nap energiái kisugárzódnak, s ha ez majd az Univerzumban is bekövetkezik? Széthullik és tehetetlenül elernyed a Kozmosz? Rászakad a világegyetemre a hideg, kietlen, minden életet és aktivitást kiölő éjszaka? A múlt század nagy kísértése ez. Vörösmarty így fogalmazza meg a nyomában fellépő pesszimizmust az Éj monológiájában:

*Ha nem lesz föld s az ember eltűnik ...
A szép világ borongva hamvad el;
És ahol kezdve volt, ott vége lesz:
Sötét és semmi lesznek...*

Ezt a kísértést századunk atomfizikai vilásképe sem tudja sokakban eloszlatni. Teilhard világosan látja a problémát és látja korunk emberének aggodásait is: „A modern világot az nyugtalanítja... — mondja —, hogy nem biztos abban: van-e kiútja a Fejlődésnek”.²³ Aztán rájön, miféle tapasztalatokból táplálkoznak pesszimizmista előítéleteink. Rádöbben, hogy a kísértés mélyén gondolkodásunk önfejlősége húzódik meg: tapasztalatainkat vetítjük ki kozmikus méretűvé, de azoknak is csupán az árnyoldalát: „Kozmikus katasztrófák, biológiai szétesések... vagy az előregedés... a Föld utolsó napjaira vonatkozó pesszimizmista elképzelések közös tulajdonsága az, hogy egyéni sorsunk befejezésének jellemzőit terjesztjük ki az egész Életre.”²⁴ Töprengéseiben aztán egyre tisztábban látja, mennyire nem ad megoldást az emberiség negatív tapasztalatainak extrapolációja. Földereng előtte az a nagy meglátás, amely legbelsejében érinti az Evolúció titkát: „Az Élet soha többé nem fordul vissza”;²⁵ továbbá fölismeri, hogy ebben rejlik megmaradásunk alapja: „A hallhatatlanság... visszafordíthatatlanság”;²⁶ „a totális Halál nem létezik”.²⁷ Ezt az alapot azonban a feltámadt Krisztusban való hit teszi belső meggyőződéssé. Tehát „Krisztus teremtette meg” pesszimizmista látásunk és félelmeink „nagy páfordulóját”.²⁸ A spiritualista monizmus nem elégti ki. Amikor a teljes jövő esélyeit latolgatja, örömmel fedezi föl, hogy a keresztény szemlélet nem az anyag megvetésén, hanem annak a szellemben való beteljesülésén alapul. Megnyugtatja őt, hogy „a keresztény szemléletben megmarad az Anyag kozmikus szerepe mint az Egyesülés alsó, de egyben elsődleges és lényeges alapja”.²⁹

Teilhard is észreveszi — már évtizedekkel ezelőtt — a remény és a reménytelenség táborának elkülönülését: „Abszolút optimizmus, avagy abszolút pesszimizmus. E kettő között nincs közbülső megoldás.”³⁰ A két szellemi magatartás között tulajdonképpen csak a bizonytalanok vannak (lehet, talán túlságosan is sokan). De ez nyilván nem „megoldás”. Ami pedig a két tábort illeti, a pedagógiai hatás nem kétséges: az egyik hitet és reményt ad az embernek a világ építéséhez, lendületet a cselekvéshez, biztatást az élet továbbadására, a másik reménytelenséget olt az emberbe, némelyeket pedig elindít az öngyilkosságba, amelynek a vezérszava mindig ez volt: „Nincsen remény!” Csak két irány van tehát számunkra. Az egyik „fölfelé”, a magasba mutat, a másik „lefelé”.³¹

Húsvét a keresztény élet reménye. A hívő keresztény egyértelműen csatlakozik a létoptimisták táborához; azokhoz, akik hisznek az emberben és hisznek az ember jövőjében. Számunkra persze ez a remény lényegileg azonosul a föltámadás hitével. A keresztény tehát vallja, amit Gál Ferenc így fogalmaz meg: „A történelem tombolhat tovább, mégis azt kell mondanunk, hogy Krisztusban már megjelent a dicsőséges vég, tehát az abszolút jövő nem talány többé. Ez a jövő akkor is biztosítva lesz, ha át kell mennünk a halálón.”³² Mert a halálón át kell menni. Az egyének is, sőt bizonyos értelemben a Világnak is. Mert mint Nyíri Tamás emlékezetes tömörséggel szögezte le: „Nincs élet fejlődés nélkül. Nincs fejlődés átalakulás nélkül. Nincs átalakulás halál nélkül.”³³ A kozmikus újjászületés és benne a föltámadás reménye azonban olyan valami, ami felülmúlja a fizikai tételeket. Mert az energiamegmaradás tétele ezt nem magyarázza meg. (Ne felejtjük: a marxista remény is filozófiai remény!) Mi, keresztények azt valljuk, hogy nem kell félnünk az energiák szétszóródásától, mert az, aki teremtetta a világot, pótolhatja az energiákat, hisz teremtve fenntartó Erő. Arra is hatalma van, hogy Krisztusban újjáteremtse a világot. S az, aki úgy programozta be az Univerzumot, hogy világunk színpadán sorozatosan megismétlődjen a halál és feltámadás csodálatos drámája az élőlényekben, miért ne valósíthatná meg a „harmadik felvonásban” a szellemiségben beteljesült létformát is, amelynek kínzó vágyát lényünkbe oltotta, s amelyre a kinyilatkoztatásban ígéretet tett?! Ha pedig a hívő gondolkodás így meg tudja alapozni bennünk a reményt, nem kell-e a nagy erejű páli kérdést még egyetemesebben megfogalmazni: „Hőhalál, hol a te győzelmed?! Hőhalál, hol a te fullánkod?!”

Ha ebben a nagyszabású koncepcióban vetünk pillantást az emberi jelenre, észrevesszük a biológiai létformában való vergődést, melyet szellemünk tanúsít. Kutatásainkat még mindig alapvetően meghatározza az emberiség élelmezésének gondja. Sokan a biológiai igények kielégítésében látják életük egyetlen célját, mert nem találnak kiutat („Tudsz jobbat?!”). Pedig a sikeres vegetáció, a jól működő hormonok még nem oldanak meg mindent. A legnagyobb baj talán mégis az, hogy értetlenül, sőt nem ritkán szánakozva nézünk azokra, akik — természetesen kötöttségeinken belül — túlemelkednek a biológikumon, és tanúságot tesznek a magasabb rendeltetésről, mintha az eljövendő „szellemi korszak” előfutárai lennének. Ezek azok — bármilyen világnézethez tartozzanak is —, akik halálosan komolyan veszik az igazságot és a szeretetet. Ezek azok, akik a szellemibb ember jegyében szorítják meg biológiai igényeiket. Mert az igazi „mortifikáció” (érzéki voltunk halála) mindig az, amelyből az átszellemültebb élet támad. Minden aszkézis, amely nem ezt szolgálja, elveszti értelmét, beleértve a cölibátust is.³⁴ Aki pedig nem lát túl a biológiai értékeken, az sohasem értheti meg Krisztust és az evangélium üzenetét.

Befejezésül érdemes még egyszer utalni a nem-hívő, de tájékozódni kívánó fizikus soraira: „Milyen csodálatos volna, ha sikerülne bebizonyítani a végleges életet — a nem keresztények számára is!” — Ez valóban csodálatos volna, „bebizonyítani” azonban nem lehet. Értelmesen megalapozni és a kozmikus fejlődés egészében megmutatni, s ezeket az alapokat a hit által beteljesíteni, ezt lehet. Teilhard egész életműve erre irányul, közvetlenül vagy közvetve. Ha pedig keresztény életünk reménye ennyire a feltámadás titkába gyökerezik, akkor Húsvét a keresztény egzisztencia sorsdöntő élménye, valóban „világrendítő esemény”.

Jegyzetek: 1. P. Rezek Román: A rossz Teilhard világképekben. Sao Paulo, 1967, 1. o. Az alább idézett helyek innen. — 2. A probléma a kozmikus halál kérdése. — 3. Hegyi Béla mutatott rá a kérdés hitoktatási vonatkozásaira. Teológia, 1973, 1. sz. 37. o. — 4. Jn 20,16. — 5. 1 Kor 15,14 — 6. 1 Kor 15,55 — 7. i. m. 68. o. — 8. Mt 26,61 — 9. Lk 24,36 —

10. i. m. 68. o. — 11. u. o. — 12. Jézus Krisztus a Megváltó, Bp, 1972, 164. o. — 13. I Kor 15,44 — 14. Jn 12,24 — 15. Zs 103,30 — 16. Ijjas: Szentek élete, II. 130. o. — 17. Egyes természettudósok (pl. Zöllner, Fechner stb.) nem találtak más megoldást, mint a tér-idő dimenzió fölötti létdimenzió elismerését. A jelen sorok írójának álláspontjára vonatkozóan ld. Világmodellek és túlvilág c. tanulmányát. Teológia, 1968, 4. sz. 212. o. — 18. Marx Gy.: Túl az atomfizikán, Bp, 196, 46. o. — 19. Az údváltás történet misztériumai, Bp, 1967, 218. o. — 20. i. m. 5. o. — 21. i. m. 20. o. — 22. i. m. 136. o. — 23. 132. o. i. m. — 24. i. m. 136. o. — 25. i. m. 94. o. — 26. i. m. 98. o. — 27. i. m. 93. o. — 28. i. m. 68. o. — 29. i. m. 9. o. — 30. i. m. 134. — 31. u. o. — 32. A kinyilatkoztatás fényében, Bp, 1971, 144. o. — 33. Az idők jelei, Bp, 1971, 211. o. — 34. Ezt fejezi ki a „mennyei országáért” motívuma. Az állítás nem áll szemben a cölibátus fakultatívvá tételének igényeivel. Nem lehet azonban a cölibátus említett lényegét a személyiség csonkasága címén megkérdőjelezni, mint arra több neves teológus rámutatott; egyszersmind arra is, hogy a cölibátus karizmájára mindenkor szüksége lesz az egyháznak.

DOROMBY KÁROLY

AZ EVANGÉLIUM SZABADSÁGESZMÉNYE

Alig akad korunkban még egy fogalom, amelyet oly gyakran emlegetnének, amelyre oly gyakran hivatkoznának, mint a szabadság. Elmondhatjuk, hogy a francia forradalom óta a szabadság lényegében minden emberi törekvés közép-pontjába került. Még a katolikus egyházban is — amely pedig az elmúlt századokban nem sok megértést és érzéket tanúsított az emberi szabadság iránt — sok szó esik manapság a szabadságról, a keresztény szabadságról is, amin azonban mindenestre főként az egyháznak mint intézménynek és társadalmi csoportosulásnak szabadságát értik.

Van azonban a krisztusi szabadságeszménynek egy olyan értelmezése is, amelyet maga a Szentírás fogalmazott meg. Feltűnő, hogy a „szabadság” szó a négy evangéliumban és az Apostolok cselekedeteiben mindössze egyetlenegyszer fordul elő. Egyedül János evangéliumának nyolcadik fejezetében olvashatjuk Jézus következő szavait: „Ha kitartotok tanításomban, valóban tanítványaim lesztek; megismeritek az igazságot és az igazság szabaddá tesz benneteket”. Már többször említik a szabadságot az apostoli levelek, így Jakabé a „szabadság tökéletes törvényét” és Péter 1. levele, valamint Szent Pál különböző levelei (a Rómaiaknak és a 2. Korintusiaknak írt) továbbá a legrészletesebben és a legmélyrehatóbban a Galatáknak írt levél. Mindezek azonban Jézusnak erre az egyetlen kijelentésére vonatkoznak, amely szerint az Ő igazsága tesz szabaddá bennünket.

Bárkit kérdezzünk is meg, hogy vajon a szabadság pozitív vagy negatív fogalom-e: a válasz mindig az lesz, hogy magától értetődően pozitív fogalom. Mégis, ha ezt a fogalmat definiálni akarjuk, azonnal kiderül, hogy csak negatív módon tudjuk körülírni. Szabad vagyok, ha senki és semmi nem akadályoz vagy korlátoz cselekvésem, törekvéseim végrehajtásában, ha nem nyom el, nem szorít háttérbe, röviden szólva, ha nem vagyok megfosztva a szabadságtól. Definiálni ugyanis csak a szabadságtól való megfosztottság állapotát lehet. Úgy vagyunk ezzel, mint a jó levegővel. A jó levegő az, ami nem rossz. Rossz viszont a legkülönfélébb okokból lehet.

Szabadságfogalmunknak egy másik sajátos tulajdonsága, hogy mindenkor csak más emberekkel összefüggésben gondolunk rá és beszélünk róla. Holott az ember aktivitását, személyiségének kibontakoztatását, akaratának keresztülvitelét, vágyainak megvalósítását egész sor dolog és körülmény is akadályozhatja. Egészségi állapota, testi gyöngesége, korlátozott mozgásképessége éppen úgy megakadályozhatja különböző terveinek véghezvitelét, mint külső természeti körülmények. Ha a következő vasárnapra kirándulást tervezek, ennek a tervnek megvalósítását azonban a közbejött rossz idő lehetetlenné teszi, eszembe sem jut, hogy a szabadságomban korlátoztak. Míg ha azért nem mehetek kirándulni, mert valaki, akinek ez hatalmában áll, megtiltotta, ezt azonnal a szabadságomon esett